

دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر*

دکتر سید محمد قاری سید فاطمی**

۱- مقدمه

کنوانسیون اروپایی حقوق بشر با لازم‌الاجرا شدن پروتکل شماره ۱۱ در سال ۱۹۹۸ وارد مرحله جدیدی از حیات خود شد. با لازم‌الاجرا شدن این پروتکل سیستم دو مرحله‌ای نظارت بر حسن اجرای این کنوانسیون که عبارت بود از رسیدگی به شکایات توسط یک کمیسیون^۱ پیش از رسیدگی دادگاه به یک رسیدگی یک مرحله تبدیل شد. دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر، رأساً به شکایات^۲ وارده علیه نقض حقوق و آزادی‌های مصرح در

*. The New European Court of Human Rights.

** استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

1. The European Commission of Human Rights.

برای اطلاعات بیشتر راجع به این کمیسیون و وضعیت فعلی آن رک.

Merrius, J.G. and Roberston, A.H., *Human Rights in Europe, A Study of the European Convention on Human Rights*, Manchester University Press, 2001, pp. 271-295.

۲. برای اطلاعات جامع و کاربردی درباره این دادگاه جدید رک.

کنوانسیون اروپایی خواهد پرداخت. افزون بر رسیدگی بر شکایات نقض حقوق بشر، دادگاه اروپایی نظریات مشورتی (Advisory opinions) در زمینه مسائل حقوقی مرتبط با تفسیر کنوانسیون اروپایی حقوق بشر صادر خواهد کرد.

این دادگاه جانشین دادگاهی شد که در سال ۱۹۵۹ تأسیس شده بود و همراه با کمیسیون اروپایی حقوق بشر به رسیدگی شکایات می‌پرداختند. گرچه کنوانسیون اروپایی حقوق بشر اولین سند بین‌المللی نبود که در زمینه حقوق بشر تدوین شده بود،^۲ لیکن این کنوانسیون را می‌توان نخستین سند حقوق بشری دانست که نهادی قضایی را در جهت نظارت و کنترل قضایی بر حسن اجرای یک قرارداد بین‌المللی پیش‌بینی کرده است. البته واضح است که ترتیبات متخذه در حقوق داخلی بهترین و مؤثرترین ابزار برای حمایت از حقوق و آزادیهای افراد است، اما نمی‌توان انکار کرد که این ترتیبات همیشه وافی به منظور نبوده و لذا پیش‌بینی دادگاه‌ها و مراجع فراملی (البته در صورتی که به ابزاری سیاسی تبدیل نشوند) می‌توانند در تضمین و حمایت از حقوق شهروندان نقش حمایتی قابل توجهی ایفا کنند. دادگاه اروپایی حقوق بشر در طول تاریخ خود نه تنها نقش مهمی در ارتقای حقوق بشر در قاره اروپا، بلکه نقش قابل توجهی در توسعه و تحول حقوق بین‌الملل ایفا کرده است.^۴

Leach, Philip, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, Blackstone Press, London, 2001.

3. The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1951.

۴. برای اطلاع بیشتر از بحث در مورد نقش دادگاه اروپایی حقوق بشر در توسعه حقوق بین‌الملل رک.

۲- پروتکل شماره یازده کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۵

توسعه تعداد اعضای کنوانسیون و بالا رفتن تعداد متقاضیان، مدت زمان رسیدگی به شکایات را روز به روز طولانی می‌نمود تا بدانجا که رسیدگی به یک شکایت حداقل مدتی در حدود ۴ تا ۵ سال طول می‌کشید.^۶ پرونده ابتدا برای رسیدگی‌های مقدماتی به کمیسیون اروپایی حقوق بشر ارسال و پس از طی این مرحله در صورت تأیید کمیسیون به دادگاه ارجاع می‌شد. طولانی شدن فرایند رسیدگی و زمان رسیدگی به شکایات‌ها باعث شد که پیشنهادهایی در جهت ایجاد سیستم جدیدی عرضه شود تا رسیدگی به شکایات را آسان‌تر، سهل‌الوصول‌تر و در نتیجه کوتاه‌تر نماید.

از نوامبر ۱۹۹۸ به بعد، پروتکل شماره ۱۱ لازم‌الاجرا شده و با لازم‌الاجرا شدن آن، سیستم دو مرحله‌ای سابق که متشکل از کمیسیون و دادگاه حقوق بشر بود به سیستمی یک مرحله‌ای که همانا دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر است تغییر ساختار داد.

پروتکل شماره ۱۱ تغییرات ماهوی در مقررات کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ایجاد نکرده است. همچنین این پروتکل تغییر ماهوی در

J.G. Merrius (1993), *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, Manchester University Press, Manchester.

5. Protocol No.11 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Restructuring the Control Machinery thereby, Council of Europe, Doc. H (94)5, (1994) 17 EHRR 501.

۶. افزون بر مدت زمان فوق به طور طبیعی شکایت باید مدت زمان طولانی را قبل از آن در کشور متبوع خود برای طی تمام مراحل رسیدگی و اطمینان از عدم حصول نتیجه در داخل کشور را پشت سر می‌گذاشت.

ملاک‌ها و معیارهای قابل رسیدگی بودن شکایت در دادگاه اروپایی حقوق بشر به وجود نیاورده است. لیکن با لازم‌الاجرا شدن این پروتکل افزون بر حذف کمیسیون اروپایی حقوق بشر، تغییرات قابل توجهی در نحوه رسیدگی به شکایت‌ها و رویه دادگاه ایجاد شد که در مباحث آتی به نحوه رسیدگی و رویه دادگاه خواهیم پرداخت.

ذکر این نکته در پایان این بحث ضروری به نظر می‌رسد که گرچه با لازم‌الاجرا شدن پروتکل شماره ۱۱ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر فرایند رسیدگی به شکایات نقض کنوانسیون آسان‌تر و کوتاه‌تر شده است، لیکن به نظر نمی‌رسد که سیستم ایجاد شده توسط این پروتکل نیز بتواند پاسخگوی نیاز روزافزون و پرونده‌های روبه‌تزايد ارجاع به دادگاه اروپایی حقوق بشر باشد. آمار پرونده‌های وارده و پرونده‌های مختومه تفاوت فاحشی را نشان می‌دهد که نمایانگر ناتوانی سیستم موجود در رسیدگی سریع و به موقع شکایات است. همین امر چهره‌های حقوقی شاخص اروپایی را در ژوئن ۲۰۰۰ در کنار هم قرار داد تا تغییرات بیشتری در سیستم رسیدگی را مورد بحث قرار دهند.^۷

۳- قضاات دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر و نحوه انتخاب آنها

براساس ماده ۲۰ کنوانسیون تجدیدنظر یافته اروپایی حقوق بشر، تعداد قضاات برابر با تعداد اعضای ملحق شده به کنوانسیون خواهد بود.^۸

7. Leach, Philip (2001), pp. 5-6.

۸. با لازم‌الاجرا شدن پروتکل شماره ۱۱، موادی از کنوانسیون طبیعتاً مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفته است.

قضات از میان چهره‌های موجه اخلاقی که صلاحیت علمی برای تصدی مقامات عالیه قضایی و یا مشاوره‌ای دارند انتخاب خواهند شد (بند ۱ ماده ۲۱). قضات دادگاه براساس صلاحیت فردی عمل خواهند کرد (بند ۲ ماده ۲۱). بدان معنی که قضات نه به عنوان نماینده کشور متبوع خود بلکه مستقل از آن به امر قضا در این دادگاه خواهند پرداخت. بنابراین به تصریح بند سوم ماده ۲۱ قضات دادگاه جدید حقوق بشر در طول دوره قضاوت خود در این دادگاه نبایستی به کاری که به استقلال قضایی و یا بی‌طرفی آنها در تعارض باشد، اشتغال داشته باشند.

ماده ۲۲ کنوانسیون به نحوه انتخاب قضات می‌پردازد. براساس بند ۱ این ماده، قضات دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر به وسیله آرای اکثریت مجمعی که تمام اعضای کنوانسیون در آن نماینده‌ای دارند انتخاب خواهند شد. کشورهای عضو هر کدام لیست سه نفره‌ای از کاندیداهای خود را به این مجمع ارائه داده و یک قاضی از این لیست انتخاب خواهد شد. نکته قابل توجه این که شرط تابعیت از شرایط حذف شده، بنابراین هر کشور عضو می‌تواند کاندیداهایی که تابعیت کشور دیگری را دارند معرفی کند. این مسأله کار را برای کشورهای بسیار کوچک اروپایی که در معرفی سه کاندیدا از کشور خود دچار مشکل بودند آسان کرده است. همچنین در این ماده جدید شرط منع انتخاب دو قاضی دارای تابعیت یک کشور حذف شده است. ماده ۲۳ کنوانسیون به مدت زمان تصدی پست قضاوت در دادگاه پرداخته و قضات دادگاه برای مدتی شش ساله انتخاب و امکان انتخاب مجدد آنها وجود دارد. قضات دادگاه اروپایی قابل عزل نیستند. امکان عزل

تنها درحالتی میسر است که دیگر قضات دادگاه به اتفاق رأی به عزل او بدهند.^۹

۴- سازمان دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر

دادگاه بزرگی متشکل از همه قضات علی‌القاعده نمی‌تواند به عنوان دادگاهی واحد انجام وظیفه نماید. همچنین از آنجا که مهمترین هدف دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر تسریع روند رسیدگی به پرونده‌ها بوده و بالطبع یک دادگاه بزرگی متشکل از کل قضات نمی‌تواند برآوردکننده چنین هدفی باشد، طبیعی است که این دادگاه به بخش‌ها و شعب کوچکتری تقسیم خواهد شد. البته این بدان معنی نخواهد بود که دادگاه در هیچ موردی با حضور تمام اعضا تشکیل نمی‌شود و یا دادگاه متشکل از کل اعضا فاقد کارکرد خاصی باشد.

ماده ۲۶ کنوانسیون تجدیدنظر شده برای دادگاه متشکل از کل اعضا (Plenary court) وظایف زیر را پیش‌بینی نموده است:

الف - انتخاب رئیس دادگاه و یک و یا دو نایب‌رئیس برای مدت ۳ سال که البته این افراد می‌توانند مجدداً انتخاب شوند؛

ب - تشکیل شعبی (Chambers) که برای مدت معینی به کار خود ادامه خواهند داد؛

ج - انتخاب رؤسای شعب دادگاه، که البته این رؤسا قابل انتخاب مجدد هستند؛

د- تدوین قواعد حاکم بر دادرسی دادگاه؛

۹. ماده ۲۴ کنوانسیون.

هـ - انتخاب مسؤول دفتر دادگاه (The Registrar) یک و یا بیش از یک قائم مقام و معاون (Deputy Registrar) برای او.

دادگاه متشکل از همه اعضا در سال ۱۹۹۸ قواعد رسیدگی دادگاه^{۱۰} را در ۱۰۴ قاعده مورد تصویب قرار داد که براساس قاعده ۱۰۴ آن این مقررات از اول نوامبر ۱۹۹۸ لازم‌الاجرا خواهد بود. این قواعد مسائل مهمی همچون نحوه کارکرد دادگاه، تشکیل شعب و کمیته‌ها، نحوه استماع دعاوی، مسأله رأی مشورتی، معاضدت‌های قضایی و صدور رأی و ... را دربردارند. می‌توان گفت این مقررات به عنوان مجموعه‌ای دقیق و نسبتاً جامع از نحوه شکل‌گیری دادگاه و کمیته‌ها و شعب تا صدور رأی را شامل می‌شود.

براساس ماده ۲۷، دادگاه دارای کمیته‌هایی متشکل از سه قاضی و شعبی متشکل از هفت قاضی و یک شعبه عالی (Grand Chamber) که متشکل از هفده قاضی از جمله رئیس دادگاه و معاونان او خواهد بود. پرونده‌های ارجاعی به تناسب وضعیت به یکی از شعب دادگاه ارسال و رئیس دادگاه ممکن است دستور رسیدگی اولیه را به یک قاضی تحقیق ارجاع دهد. قاضی تحقیق بنوبه خود ممکن است رأساً اقدام به اظهارنظر مبنی بر قابل رسیدگی بودن پرونده نموده و یا آن را به کمیته سه نفره ارجاع دهد. شعبه متشکل از هفت قاضی النهایه در این مورد تصمیم خواهد

10. Rules of Procedure of the European Court of Human Rights.

گرفت. شعبه عالی نیز بنابه تصریح ماده ۴۴ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر به عنوان مرجع نهایی عمل خواهد کرد.^{۱۱}

۵- چه کسانی می‌توانند در دادگاه اقامه دعوی کنند

دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر، همانند تشکیلات پیشین، هم به دعاوی کشورهای عضو علیه یکدیگر و هم به دعاوی افراد و سازمانهای غیردولتی علیه کشورهای عضو کنوانسیون رسیدگی خواهد کرد. براساس ماده ۳۳ کنوانسیون تجدیدنظر شده هر یک از کشورهای عضو کنوانسیون می‌تواند در مورد ادعای نقض مفاد کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و یا پروتکل‌های آن علیه کشور دیگری که عضو کنوانسیون باشد شکایت برد. در مورد پروتکل‌ها واضح است که منظور پروتکل‌هایی است لازم‌الاجرا شده بدین معنی که کشور مشتکی‌عنه نیز به آن پیوسته باشد.

ماده ۳۴ کنوانسیون دادگاه می‌تواند تقاضاهای رسیدگی از تمام اشخاص، سازمانهای غیردولتی و یا گروه‌ها و جمعیت‌هایی دریافت کند که مدعی هستند قربانی نقض حقوق و موازین پیش‌بینی شده در کنوانسیون و یا در پروتکل‌های ضمیمه آن توسط یکی از کشورهای عضو کنوانسیون هستند. در این زمینه نکته قابل توجه این است که دولتها نمی‌توانند به هیچ طریقی از اعمال حق مراجعه افراد به دادگاه ممانعت به عمل آورند.^{۱۲}

۱۱. برای جزئیات نحوه رسیدگی و تشکیل شعب، نقش شعبه عالی، نقش قاضی تحقیق، نقش کمیته متشکل از سه قاضی و همچنین چگونگی تعامل این تشکیلات با هم به قواعد رسیدگی دادگاه و همچنین مواد ۴۸-۲۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مراجعه نمایید.

۱۲. رک. ماده ۳۴ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر.

از نکات مثبت مطرح شده در ماده ۳۴ کنوانسیون این است که افراد صرفنظر از تابعیتشان حق مراجعه به دادگاه مزبور را دارند. بنابراین شهروندان غیراتباع کشورهای عضو دادگاه نیز می‌توانند نسبت به نقض حقوق مصرح در کنوانسیون توسط یکی از کشورهای عضو کنوانسیون به دادگاه شکایت برند. این چنین حقی به ویژه برای مهاجران، پناهندگان و ساکنان غیرتبعه کشورهای اروپایی به عنوان یک منبع حمایتی قابل توجه به شمار می‌آید.

ع- ملاکهای پذیرش دادخواست در دادگاه^{۱۳}

مسأله ملاکهای پذیرش دادخواست در دادگاه از جمله مسائلی است که مورد بحث و بررسی مفصلی در محافل و منابع حقوق بشر اروپایی قرار گرفته است.^{۱۴}

مواد ۳۳ تا ۳۵ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نکات اساسی درباره ملاکهای پذیرش دادخواست را بیان می‌دارد. براساس ماده ۳۳ دادگاه به شکایات هر یک از کشورها در موارد نقض حقوق مصرح در کنوانسیون توسط کشوری دیگر رسیدگی خواهد کرد. بنابراین شکایات کشورهای غیرعضو کنوانسیون علیه کشورهای عضو کنوانسیون و یا شکایات

13. Admissibility criteria.

۱۴. از جمله رک.

Merrisus, J.G. and Roberston, AH. (2001), pp.301-303; Feid, K. (1998), A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, Sweet and Maxwell, London, pp. 19-31; Leach, Ph. (2001), pp. 9-49.

کشورهای عضو کنوانسیون علیه کشورهای غیرعضو به دادگاه اروپایی حقوق بشر ارتباطی پیدا نمی‌کند.

چنانچه در مبحث قبل دیدیم، ماده ۳۲ کنوانسیون امکان شکایات افراد و سازمانهای غیردولتی علیه کشورهای عضو مبنی بر نقض حقوق مصرح در کنوانسیون در آن کشورها را مورد رسیدگی قرار می‌دهد. نکته قابل توجه که هم در این ماده و هم در ماده ۳۵ مورد تصریح قرار گرفته، این است که دادگاه به شکایات نقض حقوق پیش‌بینی شده در کنوانسیون و یا پروتکل‌های ضمیمه آن^{۱۵} رسیدگی می‌کند. در مباحث آتی توضیحات بیشتری را در این زمینه خواهیم داد.

ماده ۳۵ کنوانسیون به شرایط و ملاکهای پذیرش دادخواست و شکایت در دادگاه با جزئیات بیشتری می‌پردازد. براساس بند ۱ این ماده تنها در صورتی که تمام راههای موجود در نظام حقوق داخلی یک کشور طی شده باشد و قربانی نقض حقوق بشر نتوانسته باشد از طریق مراجع داخلی به احقاق حق بپردازد،^{۱۶} دادگاه اروپایی حقوق بشر به پرونده رسیدگی خواهد کرد. این مسأله مطابق با منطق و اصول حقوق بین‌المللی است که براساس آن مراجع بین‌المللی و غیرداخلی در صورت عدم پاسخگویی و ناکارایی مراجع داخلی وارد عمل خواهند شد. به دیگر سخن، صلاحیت مراجع غیرداخلی پس از طی تمام مراحل داخلی مطرح خواهد شد. بررسی جنبه‌های مختلف این قاعده که امروزه ادعا شده به قاعده‌ای پذیرفته شده در حقوق بین‌الملل تبدیل شده است، خارج از حوصله این مقاله است.

15. Rights set forth in the convention or the protocols thereto.

16. After all domestic remedies have been exhausted.

به طور خلاصه ماهیت این قاعده و این که آیا این قاعده شکلی و یا ماهوی است، و این که حوزه قلمرو این قاعده کدام دسته از موارد مربوط به نقض حقوق بشر باید باشد، محتوای این قاعده چیست و بالاخره تکلیف اقامه دلیل در این موضوع به عهده کیست از جمله مسائل مهم در بررسی این قاعده است.^{۱۷}

همچنین در بند ۱ ماده ۳۵ پیش‌بینی شده است که شکایت و تسلیم دادخواست به دادگاه اروپایی حقوق بشر در طی مدت ۶ ماه پس از آخرین تصمیم در مراجع داخلی مقدور خواهد بود. طبیعی است پیش‌بینی یک دوره حداکثر ۶ ماهه به منظور جلوگیری از طرح پرونده‌ها و مواردی بوده که مدت‌های طولانی از آن گذشته و در حقیقت تلاشی است در جهت محدود کردن و تقلیل موارد ارجاعی به دادگاه. واضح است با توجه به فرهنگ دادگاه‌گرایی اروپاییان، امکانات و معاضدت‌های حقوقی موجود در آن قاره و سطح آگاهی عمومی مردم نسبت به امکانات موجود و حقوق خود، در صورتی که شاکی بجد بر محق بودن خود مصر باشد، علی‌القاعده در طی مدت ۶ ماه اقدام به شکایت به دادگاه مزبور خواهد نمود. باید توجه داشت محدود کردن امکان شکایت به مدت مزبور در موارد نادر می‌تواند ممکن است به تضییع حقوق برخی افراد نیز منجر شود.

براساس بند ۲ ماده ۳۵ (الف) کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، دادگاه به شکایات افراد و سازمان‌های غیردولتی ناشناخته و فاقد نام رسیدگی نخواهد کرد. منطق حقوقی حاکم بر این ملاک و شرط هم به خوبی روشن

۱۷. در این زمینه رک. Amparo San José Gil ترجمه دکتر ابراهیم بیگ‌زاده؛ «مسئولیت بین‌المللی دولتها در قبال نقض حقوق بشر»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۰-۲۹، ۱۳۷۹، صص ۲۸۲-۲۶۶.

است، چرا که دادگاه یک مرجع قضایی بر حل و فصل دعاوی و رسیدگی به شکایات است و نه یک مرجع نظارتی صرف.

همچنین بند ۲ ماده ۳۵ (ب) تصریح می‌کند که دادگاه به پرونده‌هایی که قبلاً توسط این دادگاه و یا مرجع تحقیق و یا حل و فصل بین‌المللی دیگری ارائه شده و مورد بررسی قرار گرفته و حاوی اطلاعات تازه‌ای در مورد پرونده نیست رسیدگی نخواهد کرد. در حقیقت، دادگاه اصل عدم رسیدگی مجدد به قضیه محکوم‌بها را در این مورد ساری و جاری می‌داند.

به اعتقاد نگارنده بحث‌انگیزترین مورد در ارتباط با ملاکها و شرایط رسیدگی به شکایات در بند ۳ ماده ۳۵ کنوانسیون مورد تصریح قرار گرفته است. چنانچه گذشت، دادگاه تنها به شکایات مربوط به نقض حقوق پیش‌بینی شده در کنوانسیون و پروتکل‌های ضمیمه می‌تواند رسیدگی کند. این مطلب با تصریح بیشتری در این بند مورد توجه قرار گرفته است. براساس بند ۳ ماده ۳۵، دادگاه شکایات افراد و سازمانهای غیردولتی را که با مقررات و مواد کنوانسیون و پروتکل‌های آن غیرمنطبق بدانند رد خواهد نمود. دادخواست به این دلیل که برای دادگاه رسیدگی به آن در چارچوب مواد و مقررات کنوانسیون امکان ندارد، ممکن است غیرقابل طرح شناخته شود. مثال بارز آن می‌تواند مواردی مثل شکایت از نقض حقوقی غیرمصرح در کنوانسیون و پروتکل‌های ضمیمه آن باشد. و یا از موارد مصرح در پروتکل‌هایی باشد که کشور مشتکی‌عنه به آن پروتکل ملحق نشده باشد. نگاهی اجمالی به حقوق مصرح در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در این زمینه می‌تواند مفید باشد.

بخش اول کنوانسیون اروپایی حقوق بشر دوازده حق و آزادی را
مورد توجه قرار داده است:

- ۱- حق حیات (ماده ۲)؛
- ۲- منع شکنجه و مجازات و یا رفتارهای تحقیرآمیز و غیرانسانی (ماده ۳)؛
- ۳- آزادی از بردگی (منع برده‌داری، ماده ۴)؛
- ۴- حق آزادی و امنیت شخصی (ماده ۵)؛
- ۵- حق بهره‌مندی از محاکمات منصفانه (ماده ۶)؛
- ۶- حمایت در برابر عطف به ماسبق شدن قوانین کیفری (ماده ۷)؛
- ۷- حق بهره‌مندی از احترام به زندگی خانوادگی و خصوصی، خانه و مراسلات (ماده ۸)؛
- ۸- آزادی اندیشه، مذهب (ماده ۹)؛
- ۹- آزادی بیان (ماده ۱۰)؛
- ۱۰- آزادی تجمعات و اجتماعات مسالمت‌آمیز (ماده ۱۱)؛
- ۱۱- حق و آزادی ازدواج (ماده ۱۲)؛
- ۱۲- حق بهره‌مندی از حمایت برای جبران خسارت در صورت نقض حقوق شخص (ماده ۱۳).

افزون بر حقوق مذکور، پروتکل‌های الحاقی به این کنوانسیون نیز حقوقی به کنوانسیون اضافه کرده‌اند که بالطبع برای کشورهای که به پروتکل‌های مذکور ملحق شده‌اند لازم‌الرعايه است. برای مثال در پروتکل

شماره یک^{۱۸} حقوقی از قبیل حق بهره‌مندی مسالمت‌آمیز از اموال و یا حق آموزش و به ویژه حق والدین نسبت به آموزش فرزندان براساس باورهای مذهبی و فلسفی خود پیش‌بینی شده است. منع زندان به دلیل ناتوانی از انجام تعهدات قراردادی، آزادی تردد و انتخاب محل اقامت در پروتکل شماره چهار^{۱۹} مقرر شده‌اند. پروتکل شماره شش^{۲۰} به منع مجازات اعدام پرداخته است. پروتکل شماره هفت^{۲۱} با پیش‌بینی حق بیگانگانی که به صورت قانونی مقیم کشوری هستند بر عدم اخراج مگر براساس تصمیم اتخاذ شده براساس قانون آنهم پس از طی مراحل همچون امکان رسیدگی مجدد، ساز و کاری حمایتی از حقوق اقامتی بیگانگان را فراهم کرده است. این پروتکل حقوق دیگری را هم به ویژه در قلمرو حقوق کیفری برای متهمان و مجرمان پیش‌بینی نموده است. بهر روی، بیان تفصیلی و بحث پیرامون حقوق مقرر در کنوانسیون و پروتکل‌های ضمیمه آن خارج از حوصله و هدف اصلی این نوشتار است، لیکن به دلیل اهمیت این حقوق در ارتباط با پذیرش و یا رد دادخواست‌های ارجاعی به دادگاه به صورت مختصر و فهرست‌وار مورد اشاره قرار گرفت.

بسیاری از شکایات رد شده به دلیل شکایت از نقض حقوقی است که در کنوانسیون مزبور و یا یکی از پروتکل‌های ضمیمه آن پیش‌بینی نشده است. برای مثال حقوقی همچون حق پناهندگی،^{۲۲} حق

18. First Protocol to the European Convention for the Protection of Human Rights ... (1952).

19. Forth Protocol (1963), securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the First Protocol thereto.

20. Sixth Protocol (1983), concerning to the abolition of the death penalty.

21. Seventh Protocol to the European Convention for ... (1984).

22. Right to asylum.

مسکن،^{۲۳} حق داشتن یک تابعیت،^{۲۴} حق بازنشستگی،^{۲۵} حق عدم استرداد در مورد برخی مجرمین^{۲۶} و برخی دیگر حقوق گرچه ممکن است در دیگر اسناد بین‌المللی حقوق بشر و یا حتی سایر اسناد اروپایی حقوق بشر مثل منشور جامعه اروپایی راجع به حقوق بنیادین اجتماعی کارگران^{۲۷} پیش‌بینی شده باشد، ولیکن به دلیل آن که در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و یا پروتکل‌های ضمیمه آن مورد شناسایی قرار نگرفته است نمی‌توانند در دادگاه اروپایی حقوق بشر مورد رسیدگی قرار گیرند.

۷- نتیجه و آینده دادگاه

دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر با هدف تسریع به رسیدگی شکایات با توانایی و قابلیتی بیشتر از سیستم رسیدگی دو مرحله‌ای قبلی تشکیل گردیده است. مسأله دقت در رسیدگی‌های قضایی نیز از دید تدوین‌کنندگان پروتکل شماره ۱۱ و همچنین قضات منتخب دوره اول دور نبوده است. مجموعه قواعد رسیدگی تدوین شده توسط مجمع قضات دوره اول در سال ۱۹۹۸ و اصولاً خود مواد کنوانسیون تجدیدنظر شده پس از پروتکل شماره ۱۱ نمایانگر میزان دقت و حساسیت تدوین‌کنندگان بوده است. تلاش در جهت نیل به سرعت بیشتر با حفظ دقت لازم در امر قضا

23. Right to housing.

24. Right to a nationality.

25. Right to pension.

26. Right to not be extradited.

27. Community Charter of The Fundamental Social Rights of Workers.

به‌ویژه در قلمرو حساس نقض حقوق بشر آن هم در یک مرجع فراملی بوده است.

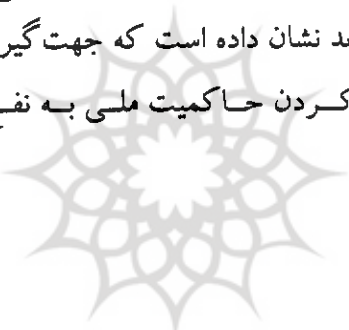
با این همه، گفتمان حقوق بشر روز به روز در حال توسعه و تعمیق است. محدود کردن دادگاه به رسیدگی نقض حقوق مصرح در کنوانسیون، موارد بسیار دیگری از نقض حقوق بشر را که حتی مورد پذیرش خود اعضای کنوانسیون در دیگر اسناد قرار گرفته است از حیطه رسیدگی دادگاه خارج کرده است، و این بدان معنی است که دادگاه در چنین موارد و موضوعاتی نمی‌تواند به عنوان مرجعی قضایی فراملی فراگیر در زمینه حقوق بشر عمل کند.

همچنین افزایش حجم شکایات واصله به دادگاه نشان از رویکرد و اقبال هرچه بیشتر به دادگاه دارد. این افزایش حجم البته الزاماً نمایانگر افزایش نقض حقوق بشر نیست، بلکه می‌تواند نشانگر افزایش اقبال شهروندان اروپایی به مقوله حقوق بشر و همچنین توسعه آگاهی‌های آنها بر امکان احقاق حق از طریق یک مرجع فراملی باشد. افزایش حجم شکایات به هر دلیل که باشد خیلی زود ضعف دادگاه جدید در رسیدگی کوتاه مدت به شکایات را نشان داده و امکان تجدیدنظر در ساختار رسیدگی را در آینده‌ای نه چندان دور به خوبی نشان می‌دهد.

در پایان جای این تأمل و سؤال به طور جدی مطرح است که آیا الگوی دادگاه اروپایی حقوق بشر می‌تواند به عنوان الگویی بین‌المللی و فراگیر و یا الگویی منطقه‌ای برای سایر نقاط جهان عمل کند. در کوتاه مدت، پاسخ منفی است. چرا که این دادگاه اروپایی حقوق بشر در تعامل تنگاتنگ با سایر ساختارهای حقوقی، فرهنگی، سیاسی اروپا در چارچوب

کشورهای نسبتاً همخوان و تا حدود زیادی هم فرهنگ تحقق پیدا کرده است. فرهنگ انقیاد به مراجع فراملی که بالطبع فراقدرت ملی خواهد بود الگویی نخواهد بود که به سادگی بتواند مورد پذیرش نظامهای سیاسی غیرمردم‌سالار قرار گیرد.

همچنین کشورگرایی که باقیمانده اندیشه‌های ملی‌گرایی (Nationalism) قرون نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم اروپا است هنوز در بسیاری از مناطق دنیا حقوق و سیاست را تحت تأثیر شدید خود دارد. طبیعی است که اندیشه کشورگرایی با ایده تحدید حاکمیت ملی به وسیله مراجع فراملی سر سازگاری ندارد. لیکن سیر تحول تاریخ بشر، به ویژه در نیمه دوم قرن بیستم به بعد نشان داده است که جهت‌گیری حقوق و سیاست انسانی به سمت محدود کردن حاکمیت ملی به نفع تضمین حقوق شهروندی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی